

УДК 78.071.1+688.72–035.31](477)

САМОБУТНЄ ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ – ЯВОРІВСЬКІ ІГРАШКИ В МИСТЕЦЬКОМУ ДОРОБКУ БОГДАНИ ФІЛЬЦ (до 85-річчя композиторки)

Олександра Німилевич

У статті проаналізовано нові фортепіанні твори видатної композиторки Богдани Фільц, присвячені одному з феноменів української культури – яворівським іграшкам, що були призначені для забавляння дітей.

Ключові слова: Богдана Фільц, яворівські іграшки, фортепіанний цикл, народні музичні інструменти, фортепіанна техніка.

В статье дан анализ новых фортепианных произведений выдающегося композитора Богданы Фильц, посвященных одному из самобытных явлений украинской культуры – яворовским игрушкам, которые были предназначены для детского развлечения.

Ключевые слова: Богдана Фильц, яворовские игрушки, фортепианный цикл, народные музыкальные инструменты, фортепианная техника.

New piano works of the prominent composer Bohdana Filts, devoted to Yavoriv toys as one of the phenomena of the Ukrainian culture, designed for children entertainment, are analyzed in the article.

Keywords: Bohdana Filts, Yavoriv toys, piano cycle, folk musical instruments, piano technique.

Збереження культурної пам'яті, художніх і духовних надбань українського народу в час тривожного сьогодення стало одним із пріоритетних завдань різних сфер мистецтва й музикознавства. Тому не випадково є поява 2017 року нових фортепіанних творів видатної композиторки сучасності Богдани Фільц, присвячених одному з феноменів національної культури – яворівській дерев'яній іграшці, що призначена для забавляння дітей.

З прадавніх часів Яворів на Львівщині славився своїми народними промислами: різьбою по дереву, ткацтвом, шевством, писанкарством і, звичайно, яворівськими іграшками. Мистецтво виготовлення цих дитячих забавок виникло приблизно у XVIII ст., сировиною здебільшого була деревина липи (символ універсальної привабливості, благословенне Богом дерево, що відвертає прокляття) та осики, яка здавна вважається ефективним оберегом від усього лихого. Для розпису в давнину переважно використовували три кольори з рослинних барвників: зелений (символ трави та листя), червоний (плодів і ягід), синій (неба й води). На початку XX ст. додався ще й четвертий колір – жовтий (символ сонця). У наш час ці іграшки розписуються ли-

ше безпечними акриловими фарбами й не несуть шкоди здоров'ю малечі.

Галицький педагог Омелян Партицький (1840–1895) стверджував, що думати про фізичний і розумовий розвиток та про моральне виховання дитини треба вже від колиски. Головну роль у цих процесах він відводив забавам, іграшкам, картинкам, народним і авторським казкам, поси́льній праці [5].

Вивченню такого унікального зразка народної творчості, як яворівська іграшка, присвятили свої дослідження відомі українські вчені, серед яких: Зоряна Балтарович, Раїса Чугай [6], Н. Косик і Л. Більська [4]. Відомі також публікації Людмили Герус [1], Богдана Жеплинського, Дарії та Мирослава Ковальчуків [2].

На основі архівних, літературних матеріалів і музейних експонатів Р. Чугай виокремила «три основні хронологічні етапи розвитку яворівських іграшок: кінець XIX – початок XX ст.; 20–30-ті роки XX ст. і радянський період» [6, с. 98]. Нині можна стверджувати і про четвертий період відродження й популярності цього виду народної творчості в незалежній Україні. Дослідниця зазначила: «Численні архівні матеріали характеризують виробництво іграшок XIX ст. в так зва-

ному Малому Передмісті Яворова, де зосередився центр іграшкового промислу.

Одна сім'я виробляла протягом року приблизно 3600 дитячих іграшок. В описах асортименту іграшок зазначено, що тут робили коники, возики з одним і двома кониками, пташки, тарахкальця, дитячі колиски і меблі для ляльок, посуд, музичні інструменти: сопілки, скрипки, пишалки тощо. Їх виготовляли з явора, липи, осики, верби, сосни, рідко з буку і груші... У вирішенні їх форм майстри досягали високої художньої досконалості, яка виділяла їх на фоні всього багатства видів і форм яворівської деревообробної творчості. Художня виразність іграшок досягалась переважно різьбленням, пластикою, моделюванням, а розпис підсилював, поглиблював декоративність» [6, с. 100].

Завдяки клопотанням графа Івана Шептицького із с. Прилбичі – голови Повітової ради, батька митрополита Андрея Шептицького – у 1898 році була створена школа деревного промислу, де майстри виготовляли дитячі дерев'яні забавки, – Яворівська школа художніх ремесел («Забавкарська школа») [4, с. 14]. У 20–30-х роках ХХ ст. відомими майстрами були представники родин Бриндасів, Горбульків, Горохів, Гдулів, Приймів, Ференців та ін. Від 1946 до 1954 року працювала Яворівська професійно-технічна школа майстрів художньої різьби по дереву.

У 1950 році органи влади заснували сувенірну артіль ім. Т. Шевченка в Яворові, щоб контролювати традиційні ремесла, проте невдовзі через те, що більшість художників (які не мали особливого хисту, хоча й були дипломовані) почали нав'язувати свої, далекі від традиційного мистецтва, зразки народним майстрам, виник конфлікт, а в 1968 році училище з Яворова перевели до Янова (Івано-Франкове).

На превеликий жаль, навчання мистецтва народної забавки було замінене фахом столярства й художньої різьби. У 50–70-х роках ХХ ст. працювали майстри В. Прийма, С. Тиндик, С. Фірчук, С. Лопачак, С. Горох, В. Айхлер, С. Процик, І. Ліщин, О. Кокоруз та ін. У 1970–1980-х роках під час заборони й переслідування будь-якої приватної ініціативи яворівська іграшка зникла і з виробництва, і з ринку. Проте таємниці її виготов-

лення були збережені. У 1990–2000-х роках вона відродилася зусиллями майстрів Юлії Прийми й С. Лопачак, родини Ольги та Василя Логинів, Євгена Ференца, Остапа Сойки та Оксани Когут, Івана Бабійчука, А. Шопського, С. Бабійчук-Кузьменко та ін.

Авторка дослідження про яворівські забавки Наталія Косик влучно й довершено вклала значення цього феномену українського народного мистецтва в промовисті поетичні рядки:

Науку майстрів яворівських
Передає онуку сивий дід –
Як з дерева умілими руками
Створити іграшковий світ.
Із подивом онук спостерігає,
Як оживають дідусеві забавки,
Як пташки крилами тріпочуть,
І їдуть коні, сани і візки...
Гультяї в танці закружляли,
Завів свою мелодію деркач,
Сопілка ніжно зазвучала,
У руку скрипку взяв скрипач.
Колиска, стіл, кріселка, скриня –
Це справжні яворівські забавки.
Віками з ними дух гартують
Наші малі і любі діточки [2, с. 1468].

Не оминула цей яскравий образний іграшковий світ у своїй музичній творчості й видатна композиторка сучасності, уродженка Яворова Богдана-Марія Фільц.

Варто наголосити, що Богдана Фільц, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, доктор філософії з мистецтва, лауреат Премії ім. М. Лисенка, Премії ім. В. Косенка і Мистецької премії «Київ» ім. А. Веделя, лауреат Всеукраїнського конкурсу композиторів «Духовні псалми», кавалер ордена Святої Великомучениці Варвари, член Національної спілки композиторів України, – особистість, яка плідно трудиться на ниві української музичної культури й музикології.

У Яворові на Львівщині минуло дитинство мисткині. Батько – Михайло Фільц – був адвокатом, відомим у Галичині юристом та громадським діячем. Мати – Ярослава (дівоче прізвище Рудницька) – закінчила філософський факультет Львівського університету, знала кілька мов (серед яких

СУЧАСНІСТЬ

грецька й латинська). Талановита піаністка вміло поєднувала виховання чотирьох дітей (трьох дочок і сина) з педагогічною працею в Учительській жіночій семінарії сестер Василянок та філії Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка в Яворові, діяльність якої була зніційована подружжям Фільців.

Як зазначила в монографії дослідниця творчості композиторки М. Загайкевич, «сім'я Фільців належала до тих типових представників галицької інтелігенції, що були тісно пов'язані з національно-демократичним рухом, брали активну участь в різних патріотичних заходах і починаннях. Михайло Фільц 15 років очолював місцеве відділення "Українського Педагогічного товариства "Рідна Школа"» – громадської організації, яка відіграла чільну роль в поширенні освіти серед українського населення Галичини, багато років обирався головою "Просвіти". За ініціативою адвоката створено етнографічний музей "Яворівщина", засновано в місті Торговельну школу. З 1930 по 1939 він був головою Музичного товариства ім. М. Лисенка, а з 1933 по 1939 – відповідальним редактором яворівського часопису "Українське слово", займався ще рядом інших суспільно важливих справ. Відданою помічницею в праці на громадській ниві була його дружина Ярослава.

Формування особистості, тим більше творчої, завжди починається з рідного дому, з цієї "малої батьківщини", почуття до якої проектується і на ставлення до всього оточуючого світу. Дитячі роки Богдани Фільц протікали в особливо злагожденій і піднесеній духовній атмосфері інтелігентської сім'ї. Назавжди вкарбувалися в пам'ять гарний власний затишний будинок, розташований серед парку, розкішний квітник, родинні свята, веселі дитячі ігри» [3, с. 5–6].

Привітний дім адвоката завжди відвідували знані гості: артисти мандрівної театральної трупи «Українська бесіда», композитори Станіслав Людкевич, Василь Барвінський, Антон Рудницький, Борис Кудрик, співаки Михайло Голинський, Андрій Поліщук, Михайло Дуда, Марія Сокіл, піаністки Галя Левицька, Іванна Шмериківська-Прийма та Володимира Божейко, скрипаль Євген Цегельський, артисти Володимир Блаваць-

кий, Леся Кривицька, Софія Стаднікова, і, звичайно, з Італії приїжджала близька родичка й всесвітньо відома співачка Соломія Крушельницька. Ці приємні миті творчої та патріотичної родинної атмосфери не забуваються й сьогодні. Однак початок сталінських репресій у 1939 році в щойно приєднаній Східній Галичині, переслідувань української інтелігенції, масових тюремних ув'язнень і висилок наклали трагічний відбиток на щасливу родину Фільців: батька було заарештовано органами НКВС наприкінці 1939 року, і він загинув десь у Бухарі; сім'ю «ворога народу» – трьох доньок і дружину – заслано в Казахстан. Три сестри повернулися до Львова в 1945 році без матері, життя якої обірвалося в лютому 1944 року на засланні. Проте сестри після тих тяжких поневірянь вистояли, отримали добру освіту, розвинули свої таланти й досягли мети в житті – працювати для рідного народу.

Ідею створення фортепіанного циклу для молоді «Яворівські іграшки» композиторка виношувала впродовж багатьох років. На початку 1990-х років з'явилися дві п'єси «Забута лялька» й «Мальована сопілочка», проте розмаїті плідні творчі задуми та звершення, концерти, гастролі, солідна наукова діяльність відвернули увагу мисткині від написання повного циклу. Згадані дві мініатюри були опубліковані в кількох виданнях, виконуються в концертних і конкурсних програмах юних піаністів, і тільки через понад два десятиліття, на початку 2017 року, авторський задум знайшов своє продовження й переріс у дивовижний за образністю, чудовою мелодикою, піаністичною довершеністю дитячий альбом.

Авторка цих рядків перебувала 27 березня 2017 року в гостинній домівці Богдани Фільц у Києві та прослухала у виконанні мисткині написану напередодні мініатюру «Чарівний смичок», завершену саме в цей день п'єсу «Візочок з кониками» та фрагмент розпочатої «Кольорової скрипки» й «насолоджувалася спілкуванням» (відважусь тут на цитату, адже за висловом Арістотеля, спілкування є «головною ознакою дружби») з композиторкою. Саме тоді в такій товариській розмові й виник задум публікації цього альбому.

ОЛЕКСАНДРА НІМИЛОВИЧ. САМОБУТНЄ ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ...

Фортепіанний цикл «Яворівські іграшки» розпочинається ніжною, наспівною п'єсою «Забута лялька». Вона сприймається і як заспів до всього циклу, викликаючи узагальнюючі образні асоціації про призабутий вид народної творчості – яворівські іграшки, а також і як переживання дитини, яка загубила свою улюблену забавку. Саме так чується в першому розділі п'єси тужлива мелодія твору в прозорому плетиві супровідних розкладених співзвуч при доволі густій гармонічній педалізації. Наступний епізод з використанням низхідних секундових «схлипуючих» інтонацій утворює сумовитий настрій твору.

«Мальована сопілочка» – колоритна мініатюра, що передає дух українського фольклорного музикування. Композиторка вигадливо наслідує звучання сопілочки, яка виводить то жартівливий (*Allegretto*), то тужливий мотив (*Meno mosso*) з притаманною їй мелізматикою (форшлаги), синкопованим рухом. Усе це викликає асоціації з орнаментикою та ритмікою імпровізаційних сопілок-

вих награвань на тлі гудіння басових порожніх квінт, що нагадують звучання басолі.

Цікава мелодика, ладогармонічні, ритмічні та фактурні знахідки передають характерні особливості одного з багатьох улюблених дітьми музичних народних інструментів – сопілочки, що теж належить до переліку яскравих і самобутніх яворівських іграшок.

Окрім сопілок, майстри виготовляли також скрипочки й смички. Р. Чугай стверджувала: «Інші типи іграшок – сопілки, скрипки, дзиги тощо – виготовляли згідно з традиційною технологією і декоруванням. Хоч сотні майстрів повторювали принципи моделювання і розпису; кожна окрема іграшка має свою неповторність в деталях» [6, с. 101]. Своє музичне втілення ці музичні інструменти-іграшки знайшли у фортепіанних мініатюрах Б. Фільци – уже згадана «Мальована сопілочка» й споріднені «Чарівний смичок» і «Кольорова скрипочка».

Торкнувши струну пальцем, відчуваємо, як швидко згасає звук. А смичок, якщо його

СУЧАСНІСТЬ

вести по струні безперервно, буде добувати звук тягучий і наспівний, начакловуючи різні динамічні й темброві нюанси. Так і в мініатюрі про «Чарівний смичок» (*Moderato cantabile*). Його магічні властивості композиторка передає в чудовій кантіленній мелодії твору, майстерному плетиві чотириголосої фактури, де плавна мелодія у верхньому голосі в партії правої руки ведеться неначе «на одному диханні», й одразу в уяві постає звуковий ефект «співаючої скрипки».

Хоча всі твори циклу «Яворівські іграшки» – самостійні п'єси, зіставлені за драматургічним принципом контрастності, проте вони об'єднані спільним художнім задумом. Наступна п'єса «Кольорова скрипочка», власне, переплітається з попередньою, адже не існує смичка без скрипки, як і скрипки без смичка. Здавна цей інструмент був одним з найулюбленіших для українського народу. У складі різноманітних народних інструментальних ансамблів скрипка звучала і звучить під час народних свят, фестин, весіль, фестивалів.

Неповторний звук цього інструмента передає згадана п'єса Б. Фільц, жартівлива за своїм характером (*Allegretto*), що підсилюється використанням штриха *staccato* на окремих звуках у лінії супроводу (на четвертих долях такту в першій і третій частинах твору). Однак партія правої руки виводить прекрасну наспівну мелодію, що звучить то одноголосно в першій частині, то у викладі терціями на початку другої, яка є ще й кульмінаційною. Тут з'являється коротенька танцювальна тема, яка у своєму розвитку приводить до насиченого акордового гучноголосся на *ff*, а висхідний рух квінтами через усю клавіатуру фортепіано підводить репризу. Для підсилення характеру композиторка на початку репризи використовує в супроводі відривисті інтервали м. 2. Коротенька кода (*meno mosso*), в основі якої лежить наспівний основний мотив твору, завершує композицію.

«Веселий коник» – цікава тричастинна п'єса з елементами звукообразності. Тут авторка майстерно передає яскравий характер і колоритний зовнішній вигляд дитячої іграшки, яку так досконало описала

дослідниця Р. Чугай: «Коник яскраво розмальований гілочками з червоно-синім листям, що стелеться від корпусу на шию до голови. Такі відомі в щоденному побуті коні раптом втрачали реальність, набували казкової форми» [6, с. 100]. Важливу роль у творі Б. Фільц відіграє чіткий чотиридольний ритм та майстерно продумана артикуляція, у компоненті якої переважають гострі звучання на *staccato* та короткі ліги. Енергійність і бравурність підкреслюється незмінним пульсованим рухом супровідної лінії лівої руки на *staccato*, окремими відривистими мотивами в партії правої руки на чергуванні двох інтервалів – в. 2 і в. 3, – ці засоби ніби імітують біг коника. Швидкий темп, легкість звучання, викладення тематичного зерна твору в інтервально-акордовому обрамленні вимагають від юного виконавця оволодіння цілою низкою певних піаністичних навиків і вмій.

Майстри яворівських дитячих іграшок виготовляли також «колиски для ляльок». Такі забавки «мали профільовані і розмальовані бічні сторони – “бочки” – і ніжки для гойдання – “ходила”. Принцип розпису подібний до розпису коників. На стінках малювали “вербівки”, цяточки і концентричні кола – “сонечка”. Основну роль відігравав світлий природний колір деревини, на якому чітко виділявся традиційний червоний і темнозелений орнамент» [6, с. 101].

Мініатюра «Колиска для ляльки» глибоко передає ознаки особливого ліричного жанру народної творчості – коліскової. Мелодична лінія п'єси розвивається ніби по колу, підсилюючи заколисуючий вплив цих фольклорних перлин на дитину. Використання традиційної терцієвої поспівки тут поєднується з квартовими й секстовими ходами. Плавний рух рівномірними вісімками в партії лівої руки підтримує наспівний характер коліскової, а цікаві гармонічні переливи додають емоційності та яскравості в зображенні колоритної іграшки.

«Зозулька» – фортепіанна мініатюра, що покликана розвивати сприйняття навколишнього світу, дійове й образне мислення дитини. За народними віруваннями, зозуля – символ людської долі, весни (кує від свята Благовіщення до Івана Купала). Здавна люди звикли задавати зозулі різно-

манітні запитання, а після того, скільки разів вона накує, доходили висновків про тривалість чи кількість того, про що запитували. Відомі також «зозульки» (окарини) як один з найдавніших духових інструментів, який належить до різновиду свистунів. Грою на цих інструментах імітують звуки диких тварин, птахів а особливо – кування зозулі. Мабуть, тому в Україні окарину називають «зозулькою». Знайшла своє втілення «зозулька» і в творчості яворівських майстрів іграшок. Такі забавки використовували також як ялинкові прикраси, підвішуючи на ниточках до гілок різдвяного дерева.

Імітація кування зозулі власне й розпочинає цю п'єсу. Чотиритактовий вступ із низхідними терцієвими двозвучними мотивами на *staccato* дуже чітко вимальовує характерні для цієї пташки звуки «ку-ку». Основна мелодична лінія сприймається наче пісенька, яку співають, гуляючи, діти, а на неї ще накладається мотив кування зозулі. Гомофонно-гармонічна фактура твору, чітке виокремлення плавної супровідної лінії в партії лівої руки і проведення мелодично-образної лінії в правій, яскрава динаміка, агогічні нюанси приводять розвиток до кульмінаційного сплеску *ff* (імітації кування), немов би діти заслухалися цим «співом» пташки. Невеличка кода, подібна до вступу, завершує композицію.

Наступна іграшка – візочок з кониками. У своїй монографії Р. Чугай зазначила: «В яворівських іграшках XIX ст. особливо цікаві іграшки з кониками – дуже популярні, опоетизовані майстрами мовою пластики, орнаменту і колориту» [6, с. 100]. Головними конструкціями таких іграшок були підставка у вигляді прямокутної горизонтальної дощечки – основи, дві осі, чотири колеса і коники – один чи два. «При складанні іграшок круглі дощані колеса з центральним отвором намочують у гарячій воді, а через добу натягують на осі з зубчастим закінченням. Колеса охолоджуються, звужуються і не злітають з осей. Основну увагу звертали майстри на опрацювання коників – спеціальним ножом кількома точними рухами, зберігаючи при цьому дещо круті зрізи, часом навіть прямокутні або й трикутні. Голова коника з виступаючим лобом у вигляді

трикутника, спина без вигинів, корпус незаокруглений, ноги прямі, чотириохгранні. Коники вільно розміщені в просторі. Плоскісне умовне їх рішення не має навіть натяків на деталізацію. Це зображення дещо фантастичне, зрозуміле дітям, пов'язане із задумом дитячої гри, видумки, казковості» [6, с. 100].

Композиція Б. Фільц «Візочок з кониками» (*A-dur*) колоритно змальовує цю іграшку. У двочастинній композиції, кожна з яких розпочинається двотактовим вступом, уже в першому такті авторка проставляє ремарку *sempre staccato* для партії лівої руки, що асоціюється з активним рухом коника, а поодинокі акцентовані звуки з форшлагами звучать наче дзвіночки на вуздечці коника. Початок теми твору: гамоподібний висхідний і низхідний рух шістнадцятками в межах нижнього тетраорду сприймається як початок бігу коника з наростанням швидкості, неначе розбігається. Стрибки коника авторка передає акордовою фактурою з акцентами, а біг галопом – мартелятним викладом. Кода твору розгорнена і вся побудована на мартелятному акордовому звучанні з використанням акцентованих (*sf*) співзвуч на слабких долях такту, що і становить ефектне повнозвучне (*ff*) завершення композиції.

П'єса розвиває фантазію й образне мислення малечі, завдяки стійкій ритміці відбувається розвиток вольової та емоційної сфер дитини, а віртуозна фортепіанна фактура зумовлює розвиток різних видів техніки. Б. Фільц використовує різноманітні засоби, що імітують біг коника: маршовий ритм, гамоподібні пасажі, штрих *staccato*, *martellato*, акценти, творячи в дитячій уяві образ яскравої яворівської забавки.

Символічним штрихом у циклі «Яворівські іграшки» проходить мініатюра «Яворова скриня спогадів». Своїми думками композиторка перенеслася в дитинство, проведене в любові й порозумінні, теплоті та приязні, забавах і роботі над собою, проте затьмарене втратами рідних і близьких серцю людей, рідної домівки та Батьківщини.

Композиторка ніби наповнила скриню спогадами ніжними й душевними (епізод *Andante cantabile, rubato con anima*), смут-

СУЧАСНІСТЬ

ними і трагедійними (*veloce drammatico, meno mosso*), солодкими та яскравими (*Animato*), які втілюються в чудовій темі середньої частини з використанням мелодичного *f-moll*. Реприза твору знову повертає до початкового тематичного мотиву, що звучить тут у гучній динамічній гамі й додає драматизму. Проте невеличка тритактова кода (*meno mosso*) приводить до утвердження оптимістичного настроєвого звучання останніх співзвуч в однойменному мажорі (*F-dur*), до сповнення світлих мрій і щасливого майбуття.

«Пташка крильцями лопотить» – єдина п'єса циклу, в основу якої композиторка вводить фольклорний зразок – відому гаївку «Ми голубку уловили», адже написана вона була 14 квітня 2017 року, напередодні святкування Великодня, який цього року припав на 16 квітня. Детальний опис яворівської іграшки «пташка», свої радісні дитячі спогади та ігрові моменти Богдана Фільц мальовничо описала у вступній статті до цього збірника під назвою «Яворівські іграшки».

Звичайно, рухомі іграшки цікавіші, їх легше вводити в гру, вони повніше відтворюють ігровий задум дитини й завдяки особливій конструкції мають здатність оживляти звуки, які утворюються під час гри. Яскраво вирізняються пташки-«качечки» – особливо популярні серед яворівських забавок.

Тричастинна фінальна п'єса циклу «Пташка крильцями лопотить» розпочинається розгорнутим вступом (*Allegretto con brio, rubato; Moderato cantabile*), де завдяки легкості виконання фактури, частому використанню форшлагів, відривистого звучання й агогічних перепадів (*poco stringendo* і *rallentando*) авторка вдало імітує щебетання пташок. Перша частина твору (*Allegro*) розгортає виклад теми гаївки, оздобленої форшлагами та в супроводі секундових співзвуч і хроматизованих ходів у лівій руці, що додає жартівливого характеру. Частина *Moderato risoluto* теж ґрунтується на мелодії гаївки, проте тут авторка змальовує вже образ не живої пташки, а іграшкової, яка при прискоренні руху тарахкотить та імітує лопотіння крилець. У музичній тканині це передається введенням низхідних

glissando, кластерів і мартельятного викладу фактури. У репрізі після проведення теми твору з'являється чотиритактова кластерна токатна побудова для завершення композиції. Вона сприймається як швидке й голосне лопотіння крилець «пташки», що раптово обривається паузами на великій гучності. Після такої цезури контрастно звучить невелика кода (*meno mosso, dolce*) – ніжна, наспівна видозмінена гаївкова тема. Тут для підкреслення зміни штриха (*legato*) і зв'язності звучання композиторка використовує важливий дидактичний момент – підписує аплікатуру в партії лівої руки (як і в 5–6 тактах вступу). П'єса «Пташка крильцями лопотить» – блискучий віртуозний фінал фортепіанного циклу «Яворівські іграшки» Б. Фільц.

Творчість відомої сучасної композиторки Богдани Фільц, зокрема фортепіанна, – оригінальна, наскрізь пронизана українськими народними елементами. У її творчому доробку чимало фортепіанних композицій для дітей та молоді, що вирізняються образним розмаїттям, зображальністю, застосуванням фольклорних джерел, своєрідним трактуванням традиційних форм і жанрів, особливою пластичністю, піаністичною зручністю та доцільністю фортепіанної фактури. Згадаймо твори: «Карпатський етюд», «Давня казка», «Пісня для бабусі», «Гра в м'ячик», «На дитячій залізниці», «Полька» чи «Поетичний настрій», – усі вони часто використовуються в навчальному репертуарі, концертних і конкурсних програмах не тільки в Україні, але й за кордоном. На педагогічну значущість цих творів указують численні їх видання у США, Канаді, Україні, а 2016 року композиція «Давня казка» була опублікована в репертуарному збірнику університету Південної Африки [7].

Фортепіанний цикл для молоді «Яворівські іграшки» Б. Фільц характеризується реалістичним підкресленням сюжетної програмності, що втілюється у звукозображальній природі фактурної організації циклу. Він збагатив світову й українську музику високохудожніми творами, які звучатимуть і слугуватимуть вихованню нових поколінь талановитих музикантів.

ОЛЕКСАНДРА НІМИЛОВИЧ. САМОБУТНЄ ХУДОЖНЄ ЯВИЩЕ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ...

Джерела та література

1. Герус Л. Яворівська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми промислу / Людмила Герус // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Львів, 1995. – Т. ССХХХ : Праці Секції етнографії та фольклористики. – С. 176–189.
2. Жеплинський Б., Ковальчук Д., Ковальчук М. Відродимо яворівську забавку! / Богдан Жеплинський, Дарія Ковальчук, Мирослав Ковальчук // Народознавчі зошити. – Львів, 2016. – № 6 (132). – С. 1464–1468.
3. Загайкевич М. Богдана Фільц. Творчий портрет / Марія Загайкевич. – Київ ; Тернопіль : Астон, 2003.
4. Косик Н., Більська Л. Яворівська забавка / Наталія Косик, Леся Більська. – Львів : Український інститут «Євросоціум», 2014. – 56 с.
5. Партицький О. Листи о вихованню домашном / Омелян Партицький // Газета Школьна. – 1879. – Ч. 1. – С. 1–2; Ч. 3. – С. 17–18.
6. Чугай Р. Народне декоративне мистецтво Яворівщини / Раїса Чугай. – Київ : Наукова думка, 1979. – 142 с.
7. Unisa: Piano Examination Album. – Grade 4. – University of South Africa, 2016.

SUMMARY

The preservation of cultural memory, artistic and spiritual acquirments of Ukrainian nation in the alarming times of the present day in Ukraine has become one of the priority tasks for various areas of art and musicology. Hence, it is not a coincidence that new piano works created by a well-known composer Bohdana Filts have appeared in 2017. They are devoted to Yavoriv toys as one of the phenomena of the Ukrainian culture, designed for children entertainment. The craft of these children toys production has emerged approximately in the XVII century in Yavoriv near Lviv. The wood of linden and asp has been mainly used as a raw materials. They are painted only with the vegetative dyes.

The Yavoriv Toy is a unique sample of folk works. It is studied by prominent Ukrainian scientists. The main of them include the work of Zoriana Baltarovych in the edition *State Museum of Ethnography and Folk Craft of the Academy of Sciences of the Ukrainian Soviet Socialist Republic* (Kyiv, Mystetstvo, 1976); a monograph by Raisa Chuha *Folk Applied Arts of Yavorivshchyna* (Kyiv, 1979) and works by N. Kosyk and L. Bilka; published works by Liudmyla Herus, Bohdan Zheplynskyi, Dariia and Myroslav Kovalchuk. Descriptions of the toys assortment affirm the popularity of little horses, carts with one or two little horses, birds, rattles, children cradles and furniture for dolls, plates and dishes, musical instruments, including pipes, violins, bird-calls, etc. A famous composer Bohdana Filts has not defied this amazing world of toy images in her musical works. She is a native of Yavoriv who has spent her childhood there in love and mutual harmony. However, it is covered with the loss of own and close people, her own home and Motherland. The idea to create a cycle of piano works for young people entitled *The Yavoriv Toys* has been weighed by the composer for many years. Initially two dramatic pieces *The Forgotten Doll* and *The Painted Little Pipe* have appeared in the early 1990s. Only in two decades, in the early 2017, they have found their continuation, developing into a magic children album with an amazing system of images, marvellous melodics and the pianistic excellency. *The Yavoriv Toys* includes ten compositions by Bohdana Filts: *The Forgotten Doll*, *The Painted Little Pipe*, *The Magic Fiddlestick*, *The Coloured Little Violin*, *The Jolly Little Horse*, *The Cradle for a Doll*, *The Cuckoo*, *The Cart with Little Horses*, *The Yavoriv Chest of Reminiscences*, *The Bird is Flapping with its Little Feathers*.

Peculiar melodics of the composer works, tune and harmonic, rhythmic, and texture techniques, felicitous elements of sound depiction (imitation of the sounds of folk musical instruments, voices of birds, a little horse in active motion) are intended to the development of the recipient imagination and image thinking of young people, the volitional and emotional realms of a child, the improvement of various types of piano techniques. The works of Bohdana Filts attract with the expressiveness of the musical language which is often established on Ukrainian folk songs intonations.

The piano cycle for young people *The Yavoriv Toys* by Bohdana Filts has enriched the Ukrainian and world music with highly artistic works that will sound and serve to the benefit of the upbringing of the new generations of talented musicians.

Keywords: Bohdana Filts, Yavoriv toys, piano cycle, folk musical instruments, piano technique.